



Neo-Ottomanism and Smart Power in Turkey

Mehrshad Ghafarizadeh¹, Seyyed Mohammad Ali Hosseinizadeh²

¹ Ph.D., student, Department of International Relations, University of Isfahan; Foreign Policy Department, Political-Legal Deputy of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Tehran, Iran (**Corresponding author**). mehrshadghafarizade@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran; Member of the Political Studies Association, Qom, Iran. hosainizadah@gmail.com

Abstract

In recent years, Turkey's foreign policy has undergone a fundamental transformation, particularly during the rule of the Justice and Development Party (AKP). Moving away from the traditional principles of Kemalism and an exclusive focus on the West, Turkey has adopted an interactive and region-oriented policy. This shift has materialized in the form of an approach known as "Neo-Ottomanism," whose main goal is to redefine Turkey's position in the regional order by relying on the cultural, historical, and political elements of the Ottoman Empire. Accordingly, Neo-Ottoman policy not only emphasizes the revival of historical ties with neighboring countries but also utilizes new instruments of power to expand influence. The central question of this study is: how does Turkey employ the components of smart power in the implementation of its Neo-Ottoman foreign policy? Smart power is a concept that combines hard power (military and economic) and soft power (cultural, educational, ideological, and media-based) and has become one of the main pillars of Turkey's foreign policy today. Notable examples of this policy include the expansion of Turkish language education, the development of media networks, dispatch of humanitarian institutions, promotion of Turkish cultural models, economic relations, and demonstration of military power in peripheral regions. This research, using a descriptive-analytical approach, systematically examines the components of Turkey's smart power and shows how the integration of hard and soft power within a smart strategy has elevated Turkey's standing in key regions such as West Asia, the Caucasus, and the Balkans. The findings indicate that through this approach, Turkey has succeeded in projecting a new image of itself as a regional power. Neo-Ottomanism could not have achieved success without reliance on smart power; this synthesis is considered a key factor in enhancing Turkey's regional influence and will likely continue to be pursued in the foreign policy of the Erdoğan administration.

Keywords: Smart Power, Turkey, Neo-Ottomanism, Foreign Policy, Soft Power, Diplomacy.

Received: 2024-09-19 ; Received in revised form: 2024-11-09 ; Accepted: 2024-11-22 ; Published online: 2024-12-23

<https://doi.org/10.22034/sm.2023.550841.1856>

© the authors


<http://sm.psas.ir>

Article type: Research Article

Publisher: Political Studies Association of the Seminary



نوعثمانی‌گری ترکیه و قدرت هوشمند

مهرشاد غفاری‌زاده^۱، سید محمدعلی حسینی‌زاده^۲ 

^۱ دانشجوی دکتری، گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه اصفهان؛ گروه سیاست خارجی، معاونت سیاسی- حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول). mehrshadghafarizade@gmail.com
^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران؛ و عضو انجمن مطالعات سیاسی حوزه، قم، ایران. hosainizadah@gmail.com

چکیده

در سال‌های اخیر، سیاست خارجی ترکیه شاهد تحولی بنیادین بوده است؛ به‌ویژه در دوران زمامداری حزب عدالت و توسعه که با فاصله‌گیری از اصول سنتی کمالیسم و تمرکز صرف بر غرب، به سیاستی تعامل‌گرا و منطقه‌محور روی آورد. این تغییر در قالب رویکردی موسوم به «نوعثمانی‌گری» ظاهر شده که هدف اصلی آن بازتعریف جایگاه ترکیه در نظم منطقه‌ای با تکیه بر مؤلفه‌های فرهنگی، تاریخی و سیاسی دوران امپراتوری عثمانی است. در این راستا، سیاست نوعثمانی‌گری نه تنها بر احیای پیوندهای تاریخی با کشورهای همجوار تأکید دارد، بلکه از ابزارهای جدید قدرت برای گسترش نفوذ استفاده می‌کند. مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که ترکیه چگونه از مؤلفه‌های قدرت هوشمند در راستای اجرای سیاست خارجی نوعثمانی‌گری بهره می‌برد. قدرت هوشمند مفهومی است که ترکیبی از قدرت سخت (نظامی و اقتصادی) و قدرت نرم (فرهنگی، آموزشی، ایدئولوژیک و رسانه‌ای) را دربرمی‌گیرد و امروزه به یکی از ستون‌های اصلی سیاست خارجی ترکیه تبدیل شده است. ازجمله مصادیق بارز این سیاست می‌توان به گسترش آموزش زبان ترکی، توسعه شبکه‌های رسانه‌ای، اعزام نهادهای بشردوستانه، ترویج الگوهای فرهنگی ترکی، گسترش روابط اقتصادی و نمایش قدرت نظامی در مناطق پیرامونی اشاره کرد. پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی- تحلیلی، به بررسی نظام‌مند مؤلفه‌های قدرت هوشمند ترکیه پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه تلفیق قدرت سخت و نرم در قالب یک راهبرد هوشمند، به ارتقای جایگاه ترکیه در مناطق کلیدی همچون غرب آسیا، قفقاز و بالکان انجامیده است. یافته‌ها حاکی از آن است که ترکیه با بهره‌گیری از این رویکرد، توانسته چهره‌ای نوین از خود به عنوان یک قدرت منطقه‌ای ارائه دهد. سیاست نوعثمانی‌گری بدون اتکاء به قدرت هوشمند نمی‌توانست به موفقیت دست یابد و این تلفیق، عاملی کلیدی در افزایش نفوذ منطقه‌ای ترکیه محسوب می‌شود که در سیاست خارجی دولت اردوغان پیگیری خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: قدرت هوشمند، ترکیه، نوعثمانی‌گری، سیاست خارجی، قدرت نرم، دیپلماسی.

استناد به این مقاله: غفاری‌زاده، مهرشاد؛ حسینی‌زاده، سید محمدعلی (۱۴۰۴). نوعثمانی‌گری ترکیه و قدرت هوشمند. *سیاست متعالیه*، ۱۲(۴):

ص ۲۹۵-۳۱۸. <https://doi.org/10.22034/sm.2023.550841.1856>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۹؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۸/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۲؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳

© the authors

<http://sm.psas.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: انجمن مطالعات سیاسی حوزه



۱. مقدمه

مفهوم قدرت هوشمند به عنوان یکی از مفاهیم جدید روابط بین الملل، بعد از ناکارآمدی «قدرت سخت» و «قدرت نرم» برای حل مسائل و مشکلات و رسیدن به اهداف، در ابتدای قرن جدید مطرح شد. قدرت هوشمند که بعد جدید و کارآمدی از قدرت می باشد، از ترکیب دو بُعد سخت و نرم قدرت پدید می آید. پس از اینکه هژمونی و برتری ایالات متحده آمریکا در سطح جهانی با کاربرد مضاعف قدرت سخت در دو جنگ افغانستان و عراق در ابتدای قرن جدید میلادی و نیز استفاده از ابزار تحریم اقتصادی علیه برخی کشورها رو به زوال رفت؛ ضرورت افزودن عنصری دیگر به قدرت سخت با نام قدرت نرم با هدف تأثیرگذاری بر قلوب و اذهان، مشروعیت سازی و نیز کاهش هزینه ها مطرح شد. به دلیل اینکه امروزه کشورها ضرورت بهره گیری از هر دو بُعد قدرت سخت و نرم در کنار یکدیگر را متوجه شده اند، ترکیه نیز به عنوان یک قدرت منطقه ای تلاش دارد تا همچون کشورهای بزرگ و بالنده جهانی به این بُعد جدید و کارآمد از قدرت دست پیدا کند. در این راستا، هدف پژوهش حاضر، دستیابی به شناختی جامع از قدرت هوشمند ترکیه در قالب سیاست نوعثمانی گری می باشد. بر این اساس، سوال اصلی پژوهش این است که قدرت هوشمند ترکیه چیست و وضعیت ترکیه از نظر قدرت هوشمند چگونه است؟

۲. چارچوب نظری: قدرت هوشمند

قدرت به عنوان یکی از مهم ترین مفاهیم روابط بین الملل، نقشی اساسی در ساختار سیاسی و شیوه های رفتاری کشورها در سطح جهانی ایفا می کند. سطح قدرت کشورها و همچنین چگونگی بهره گیری از انواع قدرت در دنیای امروز، نقش مهمی در تأمین منافع ملی دولت ها دارد. در تعاریف ارائه شده از این مفهوم، مکاتب و اندیشمندان مختلف روابط بین الملل، هرکدام از منظری خاص به این مفهوم پرداخته اند. قدرت در مفهوم کلی آن، به معنی توان بازیگر A در تحمیل اراده خود بر بازیگر B است؛ به شکلی که در صورت فقدان آن، بازیگر B تمایل یا اشتیاقی به اطاعت و پیروی از اراده A نداشت. این تعریف که مبتنی بر دیدگاه های مکتب واقع گرایی است، بر اجبار و عوامل مادی مانند قدرت نظامی تأکید دارد (Baldwin, 2003: p. 177-182). رابرت گیلپین از نویسندگان مطرح واقع گرایی در روابط بین الملل، قدرت را مجموع توانایی های نظامی، اقتصادی و نیز فناوری دولت ها تعریف می کند. در این معنا، این قدرت محسوس است که توانایی تأثیرگذاری ملی و به کارگیری قدرت در راستای دستیابی به اهداف معین را تعیین می کند (Gilpin, 1981: p. 13). بنابراین، در مکتب واقع گرایی، نگاهی سنتی به مفهوم قدرت وجود دارد و آن را شامل قدرت نظامی می دانند

(Barnet & Duval, 2005: p. 40). مفهوم قدرت نرم ابتدا در سال ۱۹۹۰ توسط جوزف نای، دستیار سابق وزیر دفاع در امور امنیت بین‌الملل در دولت بیل کلینتون و استاد روابط بین‌الملل دانشگاه هاروارد مطرح شد (1991, p. 25). نای، هدف خود را از ارائه این مفهوم، به‌چالش کشیدن دیدگاه متعارف آن زمان در مورد افول قدرت امریکا بیان کرد. در آن زمان «ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ» نوشته پل کندی، پرفروش‌ترین کتاب نیویورک تایمز بود (Kennedy, 1987). نای با توجه به این موارد، این اندیشه را مطرح کرد که بازیگرانی که از قدرت نرم برخوردارند، به‌جای استفاده از زور و قدرت نظامی می‌توانند سایرین را اقناع کنند تا از او و ارزش‌های او پیروی نمایند. نای معتقد بود اگر بازیگری موفق شود قدرت خود را در نزد دیگران مشروع و موجه جلوه دهد و نهادها و ساختارهایی را به‌وجود آورد که سایرین، علایق خود را بر طبق آن نهادها هماهنگ کنند؛ دیگر دلیلی وجود ندارد تا آن بازیگر مسلط بخواهد به‌شیوه سنتی عمل کند و از نیروی نظامی جهت رسیدن به اهداف خود بهره‌گیرد؛ چراکه علایق سایر بازیگران در سمت‌وسویی شکل می‌گیرد و دچار تغییر می‌شود که بازیگر مسلط، خواهان آن است. بنابراین، سایر بازیگران چیزها و تحولاتی را خواهند که بازیگر مسلط می‌خواهد. در اینجا ایدئولوژی، فرهنگ و نهادهای کشور مسلط، دارای نقش و کارکرد بالایی هستند (Nye, 2004: p. 5-6). به این ترتیب، می‌توان گفت که بین قدرت سخت و قدرت نرم این تفاوت اصلی وجود دارد که قدرت سخت، تلاش می‌کند تا اطاعت را با بهره‌گیری از منابع ملموس قدرت و به شیوه‌های قهری به دست آورد؛ در حالی‌که قدرت نرم با بهره‌گیری از سیاست‌ها، ویژگی‌ها و روش‌های غیرخشونت‌آمیز مورد استفاده قرار می‌گیرد (Gallarotti, 2013: p. 4-5).

شکل سوم قدرت، ترکیبی از هر دو بُعد سخت و نرم قدرت است که نخستین بار در سال ۲۰۰۴ توسط سوزان ناسل در مقاله‌ای با همین عنوان به‌کار برده شد. ناسل در مقاله خود، ضمن به‌چالش کشیدن مفهوم قدرت نرم مدنظر نای به‌عنوان یک ابزار ناکارآمد در برابر تهدیدات، شکل تازه‌ای از قدرت را مطرح کرد که هر دو بُعد قدرت پیشین را در خود داشت. به نظر او، منابع قدرت سخت که بر اجبار و زور متکی است و منابع قدرت نرم که بر اقناع تکیه دارد، همه باید در یک جهت هماهنگ شوند؛ که نتیجه آن می‌تواند قدرت کشور را تضمین کند (Nossel, 2004: p. 131). در این نوع از قدرت، توان نظامی، توان اقتصادی و نظام سیاسی با استفاده از نیروی ارعاب و تهدید یا جذابیت، طرف مقابل را به رفتار مطلوب وادار می‌کنند (مطهرنیا، ۱۳۸۹: ص ۹). بنابراین، واقع‌گرایان بر نوع سخت قدرت تأکید دارند و لیبرال‌ها نوع نرم قدرت را کارآمدتر می‌دانند. در این میان، نظریه‌پردازان قدرت هوشمند، ضمن تأکید بر اهمیت قدرت نظامی به‌منظور دستیابی به برخی خواسته‌ها، استفاده صرف از این نوع قدرت را در دنیای امروز رد می‌کنند و آن را زیر سؤال می‌برند. آنها

معتقدند استفاده از قدرت نظامی باید همزمان با بهره‌گیری از قدرت نرم باشد. ایالات متحده، پیشرو در بهره‌گیری از قدرت هوشمند در تأمین منافع ملی بوده است. کشورهای دیگر جهان نیز به فراخور قدرتی که در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دارند، می‌توانند از شیوه‌های قدرت نرم برای کسب وجهه بین‌المللی استفاده کنند. درباره ترکیه باید گفت که این کشور با توجه به سابقه تاریخی و دینی خود در قالب امپراتوری بزرگ عثمانی، قدرت نسبی اقتصادی و همچنین در جایگاه یک قدرت بزرگ منطقه‌ای از هر دو قسم قدرت سخت و نرم برای پیشبرد سیاست خارجی خویش بهره برده است (رسولی ثانی آبادی و روستایی، ۱۳۹۵: ص ۳۷).

۳. نوعثمانی گری

نوعثمانی گری عبارت است از یک سیاست خارجی فعال مبتنی بر نفوذ در مناطقی از خاورمیانه، آسیای میانه، قفقاز و حتی قسمت‌های مسلمان‌نشین اروپا که در سابق، جزو امپراتوری عثمانی بودند. ترکیه در این سیاست به دنبال کشورگشایی نیست؛ بلکه صرفاً بر نفوذ خود در این مناطق تأکید دارد تا بتواند از این طریق، جایگاه بین‌المللی خود را براساس مزیت‌های تاریخی و هویتی ارتقا دهد. «باسکین اوران»، استاد روابط بین‌الملل و مشاور سابق اردوغان معتقد است، سیاست خارجی دولت حزب عدالت و توسعه، یک نوعثمانیسم است. در این سیاست، هم به گسترش روابط با کشورهای اسلامی توجه ویژه نشان داده می‌شود و هم مانند سیاست خارجی آتاتورک، غرب‌گرایی و همسایگی خوب در دستور کار است. گراهام فولر نیز در کتاب خود با نام «جمهوری جدید ترکیه»، بر تلاش دولت جدید برخاسته از حزب عدالت و توسعه در جهت احیای دوباره هویت عثمانی اشاره می‌کند و معتقد است سیاست خارجی ترکیه در دوران جدید محدود به روابط با اتحادیه اروپا نخواهد بود؛ بلکه به منطقه خاورمیانه نیز توجه ویژه‌ای خواهد گرفت؛ یعنی روابط با شرق و غرب به صورت توأمان پیگیری می‌شود (Sandrin, 2009: p. 5). بنابراین، باید گفت که نوعثمانی‌گرایی، آمیزه‌ای از مطلوبیت‌های تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی ترکیه را به تصویر می‌کشد. نوعثمانی‌گری نوعی ایدئولوژی محسوب نمی‌شود؛ بلکه با برجسته کردن عناصر تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی ترکیه به دنبال شکل دادن یک محیط ژئوپلیتیکی جدید برای این کشور است.

نوعثمانی‌ها برآنند تا با تکیه بر مبانی تنوریک تز دکتری احمد داوود اوغلو که از ابعاد وسیع قومی، جغرافیایی، تاریخی و دینی برخوردار است و در واقع، امتداد تاریخی ایده‌ها و آمال‌های دوره دوم دولت عثمانی یعنی مرحله تمرکزگرایی و اتحاد ملیت‌گراها و ترکیب دین و ملیت به‌شمار می‌رود، امپراتوری قوم ترک

را بنیان نهند و آرمان شهر تأسیس سرزمین بزرگ توران را تحقق بخشند. داوود اوغلو در تز دکتری خود به شدت مخالف شکل‌گیری هرگونه واحد سیاسی دیگری از سوی اقوامی غیر از ترک است و هدف اصلی آن، ممانعت از تشکیل یک واحد سیاسی کردی می‌باشد. داوود اوغلو به شدت طرفدار یک سامان سیاسی اقتدارگرای متمرکز است، که این امر برای مدت‌های طولانی، آرزوی واقعی اتحادی‌ها و بعدها کمالیست‌ها بود. از این‌رو، نوعثمانی‌ها به هیچ‌وجه حقوق ملی کردها را قبول ندارند و آنها نیز مانند کمالیست‌ها بر ترکی بودن هویت کشور ترکیه اصرار داشته و نظرات آنان در قبال مفاهیمی از قبیل هم‌وطن بودن، به‌نوعی باز تکرار همان ایده‌های کمالیستی است و آنها چندین بار به‌صراحت این سخن را بیان کرده‌اند که، ترکیه تنها به ملت ترک تعلق دارد. نوعثمانی‌گرایی دارای مشترکات و تفاوت‌هایی با عثمانی‌گرایی بوده و بیش از اینکه نگاه به درون داشته باشد، حوزه سیاست خارجی و بازیگری در خارج از مرزهای ترکیه کنونی را شامل می‌گردد. نوعثمانی‌گرایی، ایده‌ای بود که از اواخر دوره امپراتوری عثمانی با مشاهده ضعف‌های آن حکومت و به‌منظور تزریق ایده‌های نو برای نجات امپراتوری مطرح شد؛ اما با فروپاشی حکومت عثمانی، با اراده قدرت‌های بزرگی که عامل فروپاشی آن نیز بودند، تلاش شد ترکیه جدید با تکیه بر ملیت ترک در جغرافیای محدودی که برای آن در نظر گرفته بودند، شکل گرفته و کاملاً ارزش‌های دینی را به فراموشی سپارد که برای چندین دهه نیز این شرایط حفظ گردید. ترکیه تلاش دارد تا با گسترش نفوذ خود در کشورهای اسلامی و غرب آسیا مانند دوران امپراتوری عثمانی، نقش و جایگاه شایسته و بزرگی را در جهان اسلام و عرصه روابط بین‌الملل به‌دست آورد. اردوغان در ماه آگوست ۲۰۱۳ در دفتر یادبود آنیت کبیر (آرامگاه آتاتورک) این‌گونه می‌نویسد: ترکیه با عزمی جزم در حال تبدیل شدن به قدرتی منطقه‌ای و جهانی است. او در بحبویه درگیری‌های سوریه نیز گفته بود: «بدون اجازه ما در غرب آسیا حتی پرنده‌ای نمی‌تواند پر بزند» (احدی و کلانتری، ۱۳۹۶: ص ۱۱۲).

۴. منابع قدرت هوشمند ترکیه

از آنجا که قدرت هوشمند، ترکیبی از دو قدرت سخت و نرم است، در این مبحث ابتدا سعی خواهد شد تا وجوه مختلف قدرت سخت ترکیه و در گام بعدی، وجوه مختلف قدرت نرم این کشور بررسی شود. در مبحث بعدی نیز، چگونگی ترکیب این دو و شکل‌گیری قدرت هوشمند ترکیه در راستای اجرای سیاست خارجی مبتنی بر نوعثمانی‌گری بررسی خواهد شد.

۴-۱. قدرت سخت ترکیه

قدرت سخت، قدرت آشکار و ملموسی است که منابع آن اقتصاد، نیروی نظامی، موقعیت جغرافیایی و

منابع علمی و فناوری است و داشتن آنها، موجب تغییر در موقعیت کشور یا افراد می‌شود.

۴-۱-۱. موقعیت جغرافیایی ترکیه

موقعیت جغرافیایی هر کشور، تأثیر زیادی بر سیاست خارجی آن دارد. این ارتباط به اندازه‌ای دارای اهمیت است که در مطالعات ژئوپلیتیکی به‌عنوان یک موضوع مهم همواره به آن پرداخته می‌شود. در موقعیت جغرافیایی به آب و هوا نیز که بر قدرت ملی یک کشور تأثیر می‌گذارد، توجه ویژه‌ای صورت می‌گیرد. موقعیت، براساس شاخص‌های گوناگونی مانند اندازه سرزمینی، دوری یا نزدیکی به دریا، همسایگی با یک دولت قدرتمند و مجاورت با کانال‌های آبی و تنگه‌های بین‌المللی راهبردی و... سنجیده می‌شود که مجموع این موارد می‌تواند تأثیر به‌سزایی در قدرت ملی یک کشور ایفا کند. ترکیه از لحاظ موقعیت جغرافیایی، اهمیت بسیار بالایی دارد. این کشور به‌عنوان نقطه اتصال دو قاره آسیا و اروپا، بر دریاهای مهمی مانند مدیترانه، اژه و سیاه تسلط دارد و همچنین، آبراهه‌های استراتژیک و مهم سفر و داراندل تحت حاکمیت این کشور است. در کنار این موارد، ترکیه از موقعیت و نقش زیادی در جهان اسلام برخوردار است و قرار گرفتن در چندین منطقه بااهمیت جغرافیایی چون خاورمیانه، آسیای مرکزی و قفقاز، از لحاظ هیدروپلیتیک جایگاه مناسبی را به لحاظ در اختیار داشتن آب فراوان و نیز تسلط بر رودهای پرآب منطقه در اختیار این کشور گذاشته است. به همه اینها عضویت در ناتو را هم می‌توان افزود. به تعبیر دویچ اوغلو، کارشناس اقتصادی ترک، ترکیه در میان سه موقعیت سیاسی-جغرافیایی زیر قرار دارد:

(۱) اتحاد مسیحی که از آتلانتیک تا اورال گسترش دارد و شامل روسیه، گرجستان، ارمنستان و رژیم صهیونیستی می‌باشند،

(۲) جمهوری‌های ترک‌نشین که پس از تجزیه اتحاد شوروی تشکیل شده‌اند،

(۳) کمربند اسلامی که شرق عربی و ایران و پاکستان را دربرمی‌گیرد (نقدی‌نژاد، ۱۳۸۸: ص ۹۱).

۴-۱-۲. اقتصاد

اقتصاد ترکیه در دو دهه اخیر، کاملاً متحول شده و حتی توانسته است به جمع کشورهای توسعه‌یافته در سطح جهان بپیوندد. کمترین رشد اقتصادی ثبت‌شده ترکیه مربوط به سال ۲۰۰۱ با رشد منفی ۶ درصد بوده است. از سال ۲۰۰۳ و زمانی که حزب عدالت و توسعه در این کشور به قدرت رسید؛ اقتصاد ترکیه شاهد تحولی بزرگ بود. پیش از آن، ترکیه با شدیدترین بحران‌های اقتصادی درگیر بود، به‌خصوص بحران اقتصادی سال ۲۰۰۲ که تمامی جامعه ترکیه را اعم از ثروتمند، فقیر، تحصیل‌کرده و تحصیل‌نکرده، همه را درگیر کرده

بود. رشد پایین اقتصادی، افزایش ۷۰ درصدی نرخ تورم، افت شدید درآمدها و گسترش قابل توجه بیکاری، این کشور را با یک بحران جدی روبه‌رو کرده بود. اما پیروزی حزب عدالت و توسعه و انجام اصلاحات اقتصادی در این کشور، موجب باز شدن دست بازیگرانی چون صندوق بین‌المللی پول و اتحادیه اروپا برای شتاب بخشیدن به اصلاحات اقتصادی در این کشور شد. همچنین، این کشور که با ۸۲ میلیون نفر جمعیت (معادل ۱/۰۵ درصد جمعیت جهان) دارای ۰/۸۹ درصد از اقتصاد جهانی (تولید ناخالص داخلی معادل ۷۷۰ میلیارد دلار) است؛ اکنون یکی از بیست اقتصاد بزرگ جهان محسوب می‌شود. ترکیه در دیپلماسی اقتصادی خود، توجه ویژه‌ای به جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و همچنین، استفاده از سرمایه بخش خصوصی خود در خارج از کشور داشته است. به‌عنوان مثال، دولت ترکیه برای افزایش قدرت نرم از استراتژی تجارت در خاورمیانه و ایجاد شوراهای تجاری در کشورهای منطقه استفاده کرده است. حجم تجارت ترکیه با کشورهای عربی از سال ۲۰۰۲ به بعد، با هشت برابر افزایش از ۸ میلیارد دلار به ۶۴،۲ میلیارد دلار از طریق توافق‌نامه‌های تجارت آزاد و شوراهای تجاری، افزایش یافته است. به همین ترتیب، شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۰۸، ترکیه را به‌عنوان شریک استراتژیک به رسمیت شناخت (Al Hakeem, 2008).

پس از این تحولات، ترکیه برای اجرای سیاست‌های خود به ایجاد نوعی کابینه مشترک وزیران با کشورهای منطقه دست زد. با این حال، ترکیه در سال‌های اخیر تلاش کرده است تا عضو اتحادیه اروپا شود؛ اما هنوز نتوانسته است این هدف را محقق کند. در خصوص آنچه اخیراً در اقتصاد ترکیه رخ داده است، می‌توان گفت علی‌رغم کاهش ارزش پول ملی طی یک سال اخیر در ترکیه، دولت ترکیه هیچ‌گونه اقدامی برای دریافت وام و کمک مالی از صندوق بین‌المللی پول نکرد. برعکس، دولت پس از تسویه حساب کامل با صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۱۳، همکاری خود با آن را کاهش داده و بعداً ارتباط خود با این صندوق را به کلی قطع کرد.

۴-۱-۳. ایجاد پایگاه‌های نظامی

توسعه قدرت نظامی و ایجاد پایگاه توسط ترکیه در سرزمین‌های سابق امپراتوری عثمانی، محدود به دوران حکومت حزب عدالت و توسعه نیست. ترکیه حتی در قرن گذشته میلادی نیز تلاش‌هایی در این راستا انجام داده بود؛ پایگاه نظامی ترکیه در قبرس شمالی قدیمی‌ترین و بزرگ‌ترین پایگاه نظامی ترکیه در خارج از کشور است که در سال ۱۹۷۴ ایجاد شد و پس از تشکیل جمهوری ترک‌نشین قبرس شمالی - که تنها ترکیه آن را به رسمیت شناخته است - امنیت این قسمت از جزیره قبرس توسط ترکیه تأمین می‌شود. بیشترین تعداد پایگاه نظامی ترکیه در عراق قرار دارد. ایجاد این پایگاه‌ها به دهه ۱۹۹۰ بازمی‌گردد که در ابتدای این دهه، دولت ترکیه به منظور مقابله با نیروهای حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک.) در شمال عراق طی موافقت‌نامه‌های دوجانبه

با دولت اقلیم کردستان عراق، آنها را به وجود آورد. وظیفه این پایگاه‌ها، آموزش نیروهای پیش‌مرگ‌گرد و رزمندگان عرب سنی است (Stein, 2021: p. 2-3). اما در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه، ایجاد و گسترش این پایگاه‌ها رو به فزونی نهاد. ترکیه هم‌اکنون در چندین کشور در منطقه خاورمیانه، شمال آفریقا و حتی اروپای شرقی که در گذشته جزو سرزمین‌های عثمانی بوده‌اند، پایگاه و تجهیزات نظامی دارد و قراردادهای امنیتی و نظامی با برخی از دولت‌های منطقه نیز امضاء کرده است.

در سال ۲۰۱۷، ترکیه طی توافقی با دولت سومالی، بزرگ‌ترین پایگاه نظامی خود را در خارج از مرزهایش در شهر موگادیشو افتتاح کرد. این پایگاه که حدود ۴۰۰ هکتار وسعت دارد و ساخت آن ۵۰ میلیون دلار هزینه دربرداشته، نقش مهمی در راهبرد منطقه‌ای آنکارا ایفا می‌کند. در این مرکز، افسران و مربیان نظامی ترکیه به آموزش نیروهای مسلح سومالی می‌پردازند و به دولت این کشور در تشکیل و تقویت یک ارتش ملی حرفه‌ای کمک می‌کنند (Reuters, 2024). همچنین این پایگاه نظامی، تجهیزات لازم را نیز برای گارد ساحلی و نیروی دریایی این کشور فراهم می‌کند. در سال ۲۰۱۵ ترکیه پایگاه نظامی خود را در قطر افتتاح کرد. هدف آنکارا تشدید همکاری‌های نظامی و افزایش توان دفاعی قطر است. ارتش ترکیه در این پایگاه علاوه بر یگان‌های هوایی و دریایی، دارای مربیان و نیروهای عملیات ویژه نیز می‌باشد. این پایگاه همچنین، به مبارزه با تروریسم و عملیات بین‌المللی صلح کمک خواهد کرد. همچنین در سال ۲۰۱۸، ترکیه و قطر توافقنامه‌ای را برای ایجاد پایگاه دریایی در شمال قطر امضاء کردند (Middle East Monitor, 2019). در خاک سوریه و در اطراف استان ادلب این کشور نیز ترکیه دارای بیش از ۱۰ پایگاه نظارتی است. در این پایگاه‌ها ارتش ترکیه کارهای شناسایی و اطلاعاتی را انجام می‌دهد و شرکای محلی را آموزش داده و تجهیز می‌کند. این پایگاه‌ها عمدتاً برای مبارزه با نیروهای تحت رهبری کردها که زیر نظر نیروهای دموکراتیک سوریه فعالیت می‌کنند، استفاده می‌شود (Özgen, 2020: p. 399-400). ترکیه همچنین، در لیبی نیز دارای پایگاه نظامی است. در سال ۲۰۱۹ طبق توافق بین دو کشور، نیروهای ترکیه به نیروهای دولت وفاق ملی^۱ در طرابلس، آموزش و مشاوره می‌دهند. آنها همچنین اطلاعات لازم را در اختیار این نیروها قرار می‌دهند. در اروپای شرقی نیز ترکیه در خاک آلبانی دارای پایگاه نظامی می‌باشد. در سال ۱۹۹۷ قرارداد همکاری نظامی بین آلبانی و ترکیه امضاء شد؛ تا ترکیه تنها پایگاه دریای آلبانی - پاشا لیمان - را بازسازی کند. این قرارداد همچنین به نیروی دریایی ترکیه اجازه داد تا از این پایگاه استفاده کنند. در فوریه ۲۰۲۰، آلبانی و ترکیه طرح همکاری دفاعی را برای

تقویت و تشدید تعاملات خود در زمینه‌های امنیتی و دفاعی امضاء کردند (Özgen, 2020: p. 400).

۴-۱-۴. منابع علمی و فناوری

توسعه متوازن و پایدار یک کشور، منوط به توسعه در بخش علم و فناوری است. هیچ کشوری در دنیا نمی‌تواند در آینده‌ن‌چندان دور، امیدوار به ایفای نقش اساسی در نظام آتی جهانی باشد؛ ولی اقدامی به منظور ارتقاء و به حد مطلوب رساندن سطح علمی و فنی خود انجام نداده باشد. اولین گام هر کشوری برای دستیابی به چنین هدفی، شناخت دقیق و کافی از موقعیت خویش است. در واقع، هر کشوری باید ابتدا جایگاه علمی خود را در سطح بین‌الملل مشخص کند و پس از آن، با در نظر گرفتن مزیت‌های نسبی خود، به سوی اهداف تعیین شده حرکت نماید. در حال حاضر، ۸۴ پارک علم و فناوری در ترکیه وجود دارند که از این تعداد، ۷۰ مورد در حال فعالیت و بقیه در حال ساخت است. ۵۷ مورد از این تکنوپارک‌ها به‌عنوان شرکت دانش‌بنیان فعالیت می‌کنند و ۲۷ مورد دیگر نیز فعالیت‌های تحقیق و توسعه انجام می‌دهند. تعداد شهرهایی که در آن، تکنوپارک وجود دارد نیز به ۵۴ شهر افزایش یافته است. تعداد تکنوپارک‌های تأسیس شده در منطقه صنعتی نیز به ۲۱ رسیده است. از ژوئن سال ۲۰۲۰، تعداد شرکت‌های تحقیق و توسعه مشغول به فعالیت در پارک‌های علم و فناوری به ۵۸۴۶ عدد رسیده است. ۷۳٪ از این شرکت‌ها در بخش نرم‌افزار، ۱۷٪ در بخش فناوری‌های رایانه‌ای و ارتباطی، ۸٪ در بخش الکترونیک و ۶٪ نیز در بخش تولید ماشین‌آلات و تجهیزات فعالیت دارند. از بخش‌های پزشکی، انرژی، شیمی، صنایع غذایی، صنایع دفاعی و خودروسازی نیز در این پارک‌ها مشغول به انجام فعالیت‌های تحقیق و توسعه‌ای می‌باشند (Technology Development Foundation of Turkey, 2020: p. 16-17).

۵. قدرت نرم ترکیه

۵-۱. فرهنگ

در بافت قدرت نرم، فرهنگ را می‌توان «مجموعه اعمالی دانست که برای یک جامعه تولید معنا می‌کنند». فرهنگ می‌تواند ترکیبی از جذابیت‌های تاریخی یک کشور، صادرات فرهنگی، افراد مشهور، آداب و رسوم، آشپزی و شرکت‌های هواپیمایی ملی باشد. در این راستا، فرهنگ، یکی از ویژگی‌های قدرت نرم ترکیه است. ترکیه به‌عنوان جانشین تمدن‌های آناتولی از آثار باستانی فراوان بهره می‌برد. از سال ۲۰۱۸، ترکیه ۱۶ اثر فرهنگی مختلف در فهرست میراث فرهنگی یونسکو ثبت کرده است (UNESCO World Heritage Centre, 2018). پارک‌ها و چشم‌اندازهای طبیعی نیز دارایی‌های قدرت نرم مهمی برای ترکیه هستند؛ که به خودی خود باعث

ایجاد گردشگری و شناخت بین‌المللی می‌شوند. به‌عنوان مثال، صنعت توریسم ترکیه از محبوب‌ترین صنایع در حال رشد می‌باشد که سالانه بالغ بر ۴۰ میلیون گردشگر دارد و رتبه ۶ جهانی را در جذب گردشگر به خود اختصاص داده است. ترکیه همچنین دارای ۱۸ زبان بومی و همچنین ۲۱ زبان غیربومی است. برخی از این زبان‌ها از جمله آرامی، لادینو و ارمنی غربی در معرض از بین رفتن قرار دارند. در حالی که وجود این زبان‌ها اشاره به چندفرهنگی حاکم بر جامعه باستانی آناتولی دارد؛ اما از بین رفتن فرهنگ‌های متنوع، باعث وضعیت فعلی این زبان‌های قومی شده است (Ethnologue, 2018).

۵-۲. اسلام میانه

غرب آسیا در محدوده جغرافیایی ترکیه قرار داد. تا قبل از سال ۲۰۰۱ یعنی در دوره کمالیست‌ها، آنها (مقامات دولت ترکیه) منطقه خاورمیانه را یک «باتلاق» می‌دانستند و از دخالت در امور منطقه‌ای اجتناب می‌کردند؛ اما از سال ۲۰۰۲ درک جدیدی از سیاست خارجی در دولت حزب عدالت و توسعه شکل گرفت. این درک، تحت‌تأثیر دو عامل داخلی و خارجی بود. از یک‌سو، دلیل تمرکز سیاست خارجی ترکیه بر خاورمیانه، هویت اسلامی حزب بود و برای همین رهبران حاکم از هویت اسلامی و دیپلماسی عمومی برای تعمیق روابط خود با کشورهای خاورمیانه استفاده کردند. در واقع، دولت ترکیه ادعا کرد ترکیه به‌جای یک سیاست خارجی یک‌جانبه که توسط دولت‌های قبلی به‌کار گرفته می‌شد، باید یک سیاست خارجی چندجانبه در منطقه اتخاذ کند. از همین رو، دولت ترکیه خود را به‌عنوان «الگوی محوری» منطقه خاورمیانه تعریف کرد و برای بهبود روابط خود، قراردادهای معافیت گذرنامه و توافقنامه تجارت آزاد با این کشورها منعقد کرد (Arin, 2019: p. 23-45). دولت‌های خاورمیانه از «ترکیه جدید» استقبال کردند و هم‌زمان با افزایش ناامیدی مردم منطقه از اقتصادهای راکد کشورهایشان و فقدان آزادی‌های سیاسی، ترکیه را یک الگوی موفق می‌دیدند. اما قیام‌های عربی که از سال ۲۰۱۱ آغاز شد، منجر به تغییر روابط ترکیه با کشورهای منطقه گردید. نخبگان سیاسی ترکیه در ابتدا این اعتراضات را «بهار ترکیه» نامیدند و خواهان تسلط اسلام‌گرایان طرفدار خود، یعنی اخوان المسلمین بودند. اکنون شاید دلیل اصلی رویکرد مثبت آنکارا به اخوان المسلمین روشن شود. اخوان، تکمیل‌کننده دیدگاه اسلام میانه‌روی ترکیه در خاورمیانه و شمال آفریقا بوده و مخالف حاکمان دیکتاتور عربی است. تقویت اخوان، به‌معنای ترویج اسلام هم‌ساز با اسلام ترکیه در اهل سنت و همچنین، به‌معنای تضعیف دولت‌های منطقه به‌عنوان رقبای آنکارا بوده است. حمایت ترکیه از قطر و همچنین مصر در دوره ریاست جمهوری محمد مرسی، تلاش برای تکمیل همین پازل بود (Tol & Baskan, 2018).

در مقابل تلاش ترکیه برای تقویت روابط خود با کشورهای خاورمیانه، برخی قدرت‌های منطقه‌ای نظیر عربستان سعودی، مصر و امارات متحده عربی با نگرانی به افزایش نفوذ آنکارا واکنش نشان دادند و به مخالفت برخاستند. این تقابل موجب شد تا دولت ترکیه به تدریج از تکیه صرف بر قدرت نرم فاصله گرفته و به سوی بهره‌گیری از قدرت سخت، از جمله حضور نظامی در منطقه حرکت کند. در سطح بین‌المللی، پس از تضعیف اعتبار و کارآمدی قدرت سخت ایالات متحده در خاورمیانه، به‌ویژه پس از اشغال عراق در سال ۲۰۰۳، ترکیه به‌عنوان الگویی جدید برای حکمرانی در منطقه مطرح شد. ساختار حکومتی سکولار، دموکراسی با گرایش محافظه‌کار اسلامی، اقتصاد نئولیبرال، عضویت در ناتو و وضعیت نامزد عضویت در اتحادیه اروپا، ترکیه را به نمونه‌ای متمایز در میان کشورهای مسلمان منطقه تبدیل کرده بود. در این راستا، ایالات متحده تا پیش از وقوع تحولات موسوم به بهار عربی، از گسترش نقش منطقه‌ای ترکیه حمایت ضمنی به‌عمل آورد و زمینه را برای نقش‌آفرینی فعال‌تر آنکارا در ترتیبات جدید خاورمیانه فراهم کرد.

۳-۵. سیاست خارجی

جوزف نای، سیاست خارجی را (در صورتی که قانونی و مسئولانه به‌نظر برسد) از منابع قدرت نرم می‌داند (Nye, 2004: p. 51). سیاست خارجی ترکیه بعد از سال ۲۰۰۳ بر دکترین «عمق استراتژیک» داوود اوغلو -نخست‌وزیر سابق- استوار بود. اساس استراتژی «نقطه صفر با همسایگان»، کاهش مشکلات امنیتی بود. این سیاست، منعکس‌کننده تغییر ذهنیت دولت ترکیه نسبت به همسایگان و به‌خصوص منطقه خاورمیانه است. موضع سنتی دولت‌های پیشین ترکیه، امنیتی‌محور و هدف آنها عدم مداخله در مناطق پیرامون بود؛ چراکه آن را یک «باتلاق» می‌دانستند. اما اساس این استراتژی، بهبود روابط با تمامی کشورهای همسایه با هدف بهبود وضعیت اقتصادی و توسعه نفوذ منطقه‌ای بود. در این چارچوب، دولت ترکیه به دنبال سیاست گسترش اقتصادی با امضای توافقات تجارت آزاد با کشورهای خاورمیانه بود. به‌علاوه، مفاهیم سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه مانند تهدید، نظامی‌گری، قدرت و امنیت با مفاهیم لیبرال‌تری مانند همکاری، همگرایی، توسعه، مشارکت و استراتژی برد-برد جایگزین شدند. از این‌رو، دولت در مذاکرات صلح بین سوریه- رژیم صهیونیستی، درگیری بین رژیم صهیونیستی- فلسطین، حماس- فتح و در برنامه هسته‌ای ایران، نقش صلح را برعهده گرفت (Akkoyunlu & et al., 2013).

استراتژی «نقطه صفر با همسایگان»، به‌ویژه در روابط ترکیه و سوریه کارایی خود را نشان داد و به بهبود روابط بین دو کشور منجر شد؛ چراکه روابط این دو کشور به دلیل مشکلات تاریخی استان «هاتای Hatay» و

مشکلات آبی، بر پایه قدرت سخت بود. به‌عنوان مثال، دو کشور در سال ۱۹۸۸ به دلیل اینکه سوریه میزبان سازمان تروریستی «پ.ک.ک.» و رهبر آن بود، تا مرحله جنگ پیش رفتند. اما روابط دو کشور پس از امضای تفاهم آدانا در اکتبر سال ۱۹۹۸ بهبود یافت. بنابراین، رهبران ترکیه تصمیم گرفتند تا دو جامعه را به‌عنوان «برادر» توصیف کنند تا نشان‌دهنده تغییر در روابط دو کشور باشد. به‌علاوه، ترکیه در سال ۲۰۰۹ نقش صلح‌سازی در روابط بین عراق و سوریه را برعهده گرفت. با این حال پس از گسترش بهار عربی در سوریه، روابط بین دو کشور به‌سرعت رو به وخامت گذاشت. ترکیه سیاست‌های قدرت نرم را کنار گذاشت و به استراتژی قدرت سخت در قبال سوریه پرداخت. بحران سوریه نه‌تنها منجر به قطع روابط دو کشور شد؛ بلکه سیاست خارجی قدرت نرم دولت ترکیه در قبال کشورهای خاورمیانه را نیز خاتمه داد.

۵-۴. آموزش و بورس تحصیلی

آموزش، یکی دیگر از منابع قدرت نرم برای کشورهایی است که به‌دنبال نفوذ جهانی هستند. کشورهایی که دارای مؤسسات آموزشی و پژوهشی با کیفیت بالا هستند، دانشجویان بین‌المللی بیشتری را جذب می‌کنند و بنابراین، قدرت نرم یک کشور هستند. مهم‌تر از همه، آموزش باکیفیت یکی از محرک‌های اصلی رشد اقتصادی است (World Bank, 2013). سازمان آموزش عالی ترکیه (یوک) که پس از کودتای سال ۱۹۸۱ در این کشور شکل گرفت، بر فعالیت دانشگاه‌های ترکیه نظارت دارد. همچنین، جذب و مبادله دانشجو و نیز استاد و تأسیس کرسی‌های مختلف زبان و ادبیات ترکی در سایر کشورها برعهده این سازمان است. علی‌رغم محرومیت‌های تحصیلی، به‌خصوص در مناطق پایین جامعه، ترکیه از زمان استقلال خود توجه فراوانی به آموزش عالی کرده است. در ترکیه، ۲۰۶ دانشگاه وجود دارد که تعداد زیادی از آنها در دوره حکومت حزب عدالت و توسعه ایجاد شده است. تعداد دانشگاه‌ها از ۷۶ دانشگاه در سال ۲۰۰۲ به ۱۷۶ عدد در سال ۲۰۱۴ و ۲۶۰ عدد در سال ۲۰۱۸ افزایش یافته است (Aras & Mohammed, 2018).

براساس رتبه‌بندی آموزش عالی تایمز، شش دانشگاه ترکیه در میان ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان قرار دارند. هرچند تعداد دانشگاه‌های برتر به‌تنهایی نشان‌دهنده تبدیل شدن قدرت نرم ترکیه به یک قدرت فرامنطقه‌ای نیست، اما این جایگاه علمی نشان‌دهنده تلاش‌های ترکیه در تقویت زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی در راستای اهداف ژئوپلیتیکی آن است. در این چارچوب، ترکیه با هدف تقویت روابط دوجانبه و ایجاد پیوندهای پایدار با کشورهایی که در صدد ارتقای سطح روابط خود با آن‌هاست، به سرمایه‌گذاری در دیپلماسی آموزشی و تبادل دانشجو و پژوهشگر پرداخته است. این رویکرد بخشی از راهبرد کلان ترکیه در بهره‌گیری از ابزارهای

قدرت نرم برای تحکیم جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود محسوب می‌شود. در نتیجه، ترکیه بورس‌های تحصیلی را افزایش داده است. در سال ۲۰۱۱ تعداد دانشجویان ۳۱،۱۱۸ نفر بوده است؛ در حالی که این تعداد در سال ۲۰۱۸، به ۱۲۵،۱۳۸ نفر افزایش یافته است. این روند صعودی در تعداد دانشجویان بین‌المللی، نشان‌دهنده پتانسیل قابل توجهی برای ظرفیت قدرت نرم ترکیه است.

۵-۵. رسانه

فیلم‌های سینمایی و سریال‌های تلویزیونی نیز راه‌هایی است که در آن، کشورها برای به‌دست آوردن شناخت جهانی نسبت به خود رقابت می‌کنند. به‌عنوان مثال، سینمای هالیوود آمریکا و بالیوود هند دو صنعت مهم در سرگرمی‌های جهانی هستند. در سالیان اخیر، در عرصه رسانه‌ای ترکیه تغییرات زیادی رخ داده است. افزایش شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی این کشور باعث جلب نظر کارشناسان رسانه‌ای شده است. بیش از ۳۰۰ کانال تلویزیونی در داخل ترکیه مشغول فعالیت هستند. علاوه بر این، ترکیه ۴۰ تا ۵۰ شبکه رادیویی به زبان‌های مختلف دارد. وبسایت رادیو و تلویزیون ترکیه نیز در سال ۲۰۰۹ با پوشش ۳۱ زبان زنده دنیا راه‌اندازی گردید. تمامی شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی ترکیه به بخش خصوصی تعلق دارد و دولت، هیچ‌گونه نظارتی بر آنها ندارد. اما در کنار این شبکه‌ها، شبکه‌های بین‌المللی دولتی نیز هستند که از سال ۲۰۰۹ راه‌اندازی شده و مشغول فعالیت هستند (Thussu, 2013). مجموعه‌های تلویزیونی ترکیه، توجهات زیادی را در سراسر جهان به خود جلب کرده‌اند. این مجموعه‌های تلویزیونی ترکیه به «دیزی» شهرت دارند. با فروش این سریال‌ها به کشورهای گوناگون، ترکیه اکنون پس از آمریکا از نظر توزیع جهانی مجموعه‌های تلویزیونی در رتبه دوم قرار گرفته است و سریال‌های ترکی، بینندگان فراوانی در روسیه، چین، کره جنوبی و آمریکای لاتین دارند. چین بیش از هر کشور دیگری سریال‌های ترکی را می‌خرد؛ در حالی که مکزیک و آرژانتین بیش از دیگر کشورها برای خریدن این مجموعه‌ها پول خرج می‌کنند. به‌عنوان مثال، وقتی سریال «حریم سلطان» در سال ۲۰۱۱ از تلویزیون پخش شد، یک‌سوم از کل بینندگان تلویزیونی ترکیه را به خود اختصاص داد. همچنین محبوبیت این سریال در خاورمیانه به اندازه‌ای بود که تعداد گردشگران عرب در استانبول ناگهان به‌شدت افزایش یافت. این نخستین مجموعه تلویزیونی ترکی بود که ژاپن آن را خرید. از سال ۲۰۰۲، حدود ۱۵۰ سریال ترکی به بیش از ۱۰۰ کشور، از جمله الجزایر، مراکش و بلغارستان، فروخته شده است. «حریم سلطان» راه را برای فروش دیگر سریال‌های ترکی هموار کرد. این موفقیت بین‌المللی سریال‌های ترکی تنها یکی از نشانه‌های عرض اندام شکل‌های جدید فرهنگ شرقی در برابر فرهنگ پاپ

آمریکایی در قرن بیست و یکم است. اما از سال ۲۰۱۵ نفوذ بین‌المللی سریال‌های ترکی به میزان چشمگیری کاهش یافته است. پیش از آن، سریال‌های ترکی در خاورمیانه و شمال آفریقا بیش از هر نقطه دیگری از جهان بیننده داشت. دلیل عمده آن، سیاسی است و به سرپیچی صریح ترکیه از تحریم قطر در سال ۲۰۱۷ بازمی‌گردد. بنابراین در سال ۲۰۱۸، محمد بن سلمان، اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه را متهم کرد که می‌خواهد «خلافت عثمانی» را از نو برپا کند و ترکیه را یکی از اضلاع «مثلث شر» خواند و پخش سریال‌های ترکی از شبکه‌های تلویزیونی خاورمیانه را به سرعت متوقف کرد.

۶-۵. سازمان دیانت (قدرت نرم دینی)

سازمان دیانت یا «مدیریت امور دینی» در سال ۱۹۲۴ تأسیس شد. امروزه این سازمان که زیرمجموعه دفتر نخست‌وزیری است و در آغاز برای اداره امور دینی داخل ترکیه تأسیس شده بود، در بخش بین‌المللی نیز فعال است. در واقع، این دفتر که پیش از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در اوایل دهه گذشته، به ترویج اسلام سکولار با مدیریت کمالیست‌ها می‌پرداخت و فعالیت محدودی نیز در خارج داشت، با بودجه‌ای چند برابر به ترویج روایت دیگری از اسلام در خاورمیانه، آسیای مرکزی، بالکان و آفریقا می‌پردازد. این سازمان در دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه به سرعت گسترش یافت و به سازمانی بیش از پیش سیاسی تبدیل شد که در پی افزایش نفوذ جهانی خود است. اکنون این سازمان بیش از ۱۰۰ هزار کارمند دارد و بودجه‌اش از سال ۲۰۰۶، یعنی نخستین دوره نخست‌وزیری اردوغان، چهار برابر شده و به ۲ میلیارد دلار رسیده است. این رقم، از بودجه بسیاری از وزارت‌خانه‌ها و حتی سازمان اطلاعات ملی، بیشتر است. این سازمان بعد از آموزش و پرورش، بزرگ‌ترین نهاد دولتی با توجه به بودجه و نیروی انسانی است که با بودجه‌ای هنگفت که بیشتر از وزارت کشور و امور خارجه است، برنامه گسترده‌ای برای تربیت طلاب و روحانیان، تأسیس مساجد و حوزه‌های علمیه دارد. در عین حال، دولت ترکیه کارزار گسترده‌ای را برای افزایش قدرت نرم خود در جهان به راه انداخته که مسجدها، آشکارترین ثمره آن است. علاوه بر این، دولت ترکیه از تعلیمات دینی حمایت می‌کند، به مرمت بناهای دوران عثمانی پرداخته و عملیات امدادسانی گسترده‌ای را به راه انداخته است. در واقع، می‌توان گفت قدرت دینی ترکیه مبتنی بر مسجدها است. مساجد ترکیه را «سازمان امور دینی» یا «دیانت» اداره می‌کند. دولت ترکیه، هزینه احداث دست‌کم ۲۰۰۰ مسجد کوچک و بزرگ را تأمین کرده و سرگرم برنامه‌ریزی و مذاکره برای احداث مساجد دیگری در دیگر نقاط دنیا است. می‌توان گفت، دولت ترکیه می‌خواهد «چیزی بیش از کشوری معمولی باشد، کشوری مهم‌تر. آنها اغلب اوقات این نکته

را به زبان می‌آورند». از این رو، دین می‌تواند از کمک‌های فرهنگی متداول یا قدرت‌نمایی مؤثرتر باشد (Özgen, 2020: p.399).

۶. کارکردهای قدرت هوشمند ترکیه

ترکیه در جایگاه یکی از قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای تلاش دارد تا علاوه بر افزایش قدرت سخت و نرم خود، در بحث قدرت هوشمند نیز خود را ارتقاء دهد. این هدف ترکیه، نشان‌دهنده این است که سیاستمداران این کشور به درستی شرایط و اوضاع جهانی را درک کرده و سعی می‌کنند تا ابزارهای مورد نیاز برای حضور فعال و پر قدرت ترکیه در دنیای معاصر را فراهم کنند. در عناصر قدرت سخت (نظامی، اقتصادی و علمی و فناورانه) ترکیه با رشد شتابان اقتصادی، افزایش قدرت نظامی، به‌روزرسانی فناوری در این بخش و نیز در حوزه علمی و فناوری در کنار ارتقای ابزارهای قدرت نرم خود و در نهایت، ترکیب این دو جنبه از قدرت به تولید قدرت هوشمند به‌عنوان یکی از نیازهای قرن بیست و یکم مبادرت می‌ورزد. قدرت هوشمند، کارکردهای متنوعی دارد و اهداف خود را به‌گونه‌ای غیرمستقیم تأمین می‌کند. بر این اساس، به شاخص‌های کارکردی قدرت هوشمند ترکیه می‌توان به شرح ذیل توجه نمود:

۶-۱. دیپلماسی عمومی

عصر اطلاعات، دیپلماسی کلاسیک را که مبتنی بر عرصه سیاسی واقعی و قدرت سخت بود، دچار چالش کرد و دیپلماسی نوین مبتنی بر عرصه سیاست اندیشه‌مند در حال شکل‌گیری است. دیپلماسی عمومی به برنامه‌های تحت حمایت دولت اشاره دارد که هدف از آنها اطلاع‌رسانی و یا تحت‌تأثیر قرار دادن افکار عمومی در کشورهای دیگر است. دیپلماسی عمومی برخلاف دیپلماسی رسمی که به‌دنبال تأثیرگذاری بر دولت هدف است، افکار عمومی و جامعه دولت هدف را نشانه می‌گیرد. این نوع دیپلماسی تلاش دارد تا از طریق حوزه‌های ارتباط اجتماعی، رسانه‌های مختلف و همچنین، فضای مجازی، افکار عمومی یک جامعه را در جهت مقابله با سیاست‌های دولتشان تهییج کند. دیپلماسی عمومی، یک جزء اصلی سیاست خارجی ترکیه است. این نهاد در دفتر نخست‌وزیر قرار دارد. دیپلماسی عمومی ترکیه براساس توسعه قدرت نرم در بالکان، خاورمیانه و آسیای مرکزی قرار دارد؛ چراکه رهبران ترکیه، آرزوی تبدیل شدن به یک قدرت منطقه‌ای و رهبری خاورمیانه و جهان اسلام را دارند و همین عامل، نقش اصلی را در ایفای دیپلماسی عمومی و سیاست‌های قدرت نرم ترکیه بازی می‌کند. بنابراین، در دستگاه وزارت امور خارجه، دیپلماسی عمومی که یکی از مهم‌ترین دارایی‌های قدرت نرم ترکیه است، به مؤسسات و نهادهای خاص و عمومی امکان داده تا

زمینه‌های موفقیت سیاست خارجی ترکیه را فراهم سازند؛ به طوری که بتوانند احترام آنکارا را در جامعه بین‌المللی افزایش دهند و بر ارتقاء منافع ترکیه در خارج از کشور و حمایت از سیاست‌های ترکیه نظارت کنند. در سال ۲۰۰۲، ترکیه ۱۶۳ پست دیپلماتیک (اعم از سفارت‌خانه، کنسولگری و...) داشت. در سال ۲۰۱۸ تعداد پست‌های دیپلماتیک به دلیل اهمیت قابل توجه آفریقا در سیاست خارجی ترکیه به ۲۶۳ پست افزایش یافت (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, 2018). به‌عنوان مثال، مؤسسه لوری که به رتبه‌بندی شاخص‌های دیپلماسی می‌پردازد، ترکیه را به‌عنوان هشتمین شبکه قدرتمند دیپلماتیک جهان با ۲۲۴ پست دیپلماتیک در سال ۲۰۱۷ قرار داده است. در میان کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ترکیه چهارمین شبکه گسترده از مأموریت‌های دیپلماتیک را در اختیار دارد. این شبکه وسیع دیپلماتیک، به ترکیه اجازه می‌دهد تا منافع خود را در خارج از کشور دنبال کند و در مناطقی حضور یابد که قبل از این برای سیاست خارجی ترکیه مقدم نبود (Lowy Institute, 2017).

یکی دیگر از زمینه‌های دیپلماسی عمومی ترکیه که از درجه بالایی از اهمیت برخوردار است، تعامل‌های چندجانبه است. ترکیه درگیر برخی ابتکارات چندجانبه است که وجهه‌اش را در امور بین‌المللی افزایش می‌دهد. ترکیه به‌عنوان یکی از اعضای مهم سازمان ملل متحد در سال‌های اخیر، حضور خود را در برنامه‌های سازمان ملل افزایش داده است. ترکیه همچنین، یکی از ۲۰ عضو مؤسس سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ و عضو سازمان امنیت و همکاری در اروپا است که در سال ۱۹۷۵ تأسیس شد. عضویت ترکیه در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) در سال ۱۹۵۲ نقش مهمی در امنیت ترکیه ایفا کرده و به ادغام آن در جامعه اروپا کمک کرده است. همچنین، ترکیه با وضعیت ناظر خود در اتحادیه آفریقا و مشارکت در برنامه‌های اتحادیه اروپا، مشارکت‌های چندجانبه خود را گسترش داده است (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, 2018).

علاوه بر بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماتیک گسترده، دولت ترکیه در حوزه قدرت نرم از ابزار تسهیل جابجایی بین‌المللی نیز استفاده می‌کند. در این چارچوب، گذرنامه ترکیه در رتبه‌بندی شاخص قدرت گذرنامه‌ها از دسترسی بدون ویزا یا با ویزای فرودگاهی به ۱۱۱ کشور برخوردار است. این سطح از دسترسی، نه تنها بیانگر مقبولیت بین‌المللی تابعیت ترکیه است، بلکه نقش مؤثری در افزایش تحرک شهروندان، توسعه روابط اقتصادی و فرهنگی و ارتقای وجهه جهانی این کشور ایفا می‌کند. در شاخص پاسپورت هنلی^۲ در سال

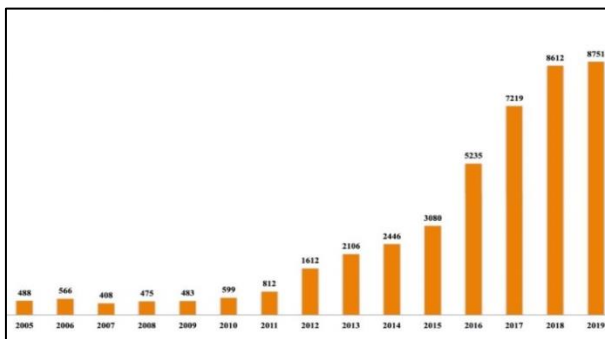
1. OECD

2. Henley Passport Index

۲۰۱۸، ترکیه چهل و نهمین پاسپورت قدرتمند را دارد. در مقابل، شهروندان ترکیه برای ورود به ۱۱۵ کشور نیاز به ویزا دارند (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, 2018). این آمار حاکی از آن است که ترکیه دسترسی بیشتری به کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته دارد. در واقع، می توان گفت گذرنامه ترکیه در آفریقا، آسیای مرکزی، جنوب شرق آسیا و بالکان، قدرتمندتر از حضور در کشورهای غربی است.

۶-۲. دیپلماسی اقتصادی

استفاده از ظرفیت های اقتصادی در فضای به شدت تجاری شده جهان قرن بیست و یکم، از مهم ترین اولویت های کشورهای موفق می باشد. توسعه اقتصادی و ارائه کالا و خدمات متنوع به سایر مناطق و کشورها می تواند بهترین قدرت نرم برای کشورهای مبدأ را فراهم آورد و از طریق آن، می توان به گسترش نفوذ و کسب موقعیت ممتاز در جوامع دیگر بهره گرفت. در واقع، کالا و خدمات صرف نظر از ماهیت مادی خود، بهترین سفیران کشورها در ورای مرزها هستند. کسب چنین موقعیتی موکول به دو شرط اصلی است. اول، ایجاد رشد و توسعه اقتصادی با ثبات در داخل و دوم، پیوند اقتصاد با سیاست است که در قالب بهره گیری از سیاست خارجی توسعه محور در جهت گسترش همکاری های اقتصادی با سایر جوامع نمود پیدا می کند که البته لازمه آن، داشتن روابط مناسب و پایدار سیاسی با دولت های دیگر است (Tüyloğlu, 2021: p. 4). طی ۱۵ سال گذشته کمک های رسمی توسعه ای ترکیه به طرز چشمگیری افزایش یافته است. این دسته از کمک ها یک ابزار سیاست خارجی بسیار ارزشمند است که برای این کشور، تولید قدرت نرم می کند و اعتبار این کشور را افزایش می دهد و راه را برای ایجاد دیگر روابط استراتژیک در سطح دوجانبه، مانند روابط تجاری و همکاری نظامی، پیش می برد.



نمودار ۱- کمک های توسعه ای ترکیه (میلیون دلار) (Tuyloğlu, 2021: p. 12)

کمک‌های توسعه‌ای ترکیه به دو بخش کمک‌های اقتصادی و کمک‌های بشردوستانه تقسیم می‌شود. جدول (۱) میزان کمک‌های بشردوستانه ترکیه و درصد آن را نسبت به کمک‌های توسعه‌ای این کشور نشان می‌دهد.

جدول ۱ - سهم کمک‌های بشردوستانه در کمک‌های توسعه‌ای ترکیه (میلیون دلار)
(Tuyoglu, 2021: p. 8)

سال	کمک‌های توسعه‌ای	کمک‌های بشردوستانه	درصد
۲۰۱۰	۵۹۹	۹۱	۱۵
۲۰۱۱	۸۱۲	۱۶۸	۲۰
۲۰۱۲	۱۶۱۲	۶۶۱	۴۱
۲۰۱۳	۲۱۰۶	۱۰۳۷	۴۹
۲۰۱۴	۲۴۴۶	۱۶۴۵	۶۷
۲۰۱۵	۳۰۸۰	۲۱۵۱	۶۹
۲۰۱۶	۵۲۳۵	۴۷۳۳	۹۰
۲۰۱۷	۷۲۱۹	۶۳۸۸	۸۸
۲۰۱۸	۸۶۱۲	۷۳۵۱	۸۵

۶-۳. دیپلماسی نظامی - دفاعی

دیپلماسی نظامی - دفاعی به معنای استفاده خشونت‌آمیز زور و قدرت نظامی در تعامل و تقابل با سایر کشورها نیست؛ بلکه می‌توان آن را نوعی استفاده مسالمت‌آمیز از توان نظامی و دفاعی ترکیه به‌منظور هماهنگ ساختن سیاست‌های نظامی و غیرنظامی کشورهای دیگر منطقه با اهداف سیاست خارجی مبتنی بر نوعثمانی‌گرایی ترکیه جهت استقرار نظام امنیتی مناسب و مطلوب برای تأمین منابع ملی کشور تعریف کرد. ترکیه از سال ۱۹۹۹ در قالب یکی از نیروهای حافظ صلح بین‌المللی به رهبری ناتو در کوزوو^۱ با بیش از ۳۰۰ نیرو به‌منظور حفظ امنیت در کوزوو حضور فعال دارد. همچنین از سال ۲۰۰۴ و در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه، ترکیه به‌عنوان یک کشور شریک در عملیات اتحادیه اروپا به‌منظور حفظ محیط امن در بوسنی و هرزگوین تعداد محدودی نیرو دارد (TRT World, 2023). این کشور از سال ۲۰۰۲ با بیش از ۶۰۰ نیروی نظامی به‌عنوان یکی از کشورهای شریک در حفظ تشکیلات نظامی در افغانستان حضور دارد و از

1. Kosovo Force

تأمین‌کنندگان امنیت فرودگاه بین‌المللی حامد کرزای این کشور است (Anadolu Agency, 2021). ترکیه به‌طور منظم در مأموریت‌های مختلف صلح بین‌المللی سازمان ملل شرکت می‌کند. با توجه به اهداف و مأموریت خاص، پرسنل ترک در مأموریت‌هایی با هدف حفاظت از غیرنظامیان، نظارت بر توقف خصومت‌ها، کمک به اطمینان از دسترسی انسان‌دوستانه به مردم غیرنظامی و همچنین ارتقاء امنیت، ثبات و احترام به حقوق بشر شرکت می‌کنند. براساس آخرین گزارش سازمان ملل متحد (۳۰ اکتبر ۲۰۲۰)، ترکیه دارای ۱۲۸ پرسنل نظامی و پلیس در مأموریت‌های زیر نظر سازمان ملل است. حضور نیروهای نظامی ترکیه در مأموریت‌های سازمان ملل در لبنان، کوزوو، دارفور/سودان غربی و نیز سودان جنوبی از آن جمله است (Center for Applied Turkey Studies (CATS), 2020). ترکیه همچنین با سه کشور جمهوری آذربایجان، سودان و آلبانی همکاری‌های نظامی و امنیتی دارد. در سال ۲۰۱۰ ترکیه و آذربایجان، توافقنامه مشارکت استراتژیک و حمایت متقابل را امضاء کردند. این توافقنامه، هر دو کشور را ملزم می‌کند تا در صورت حمله نظامی از طرف یکی از کشورهای سوم، دیگری با استفاده از همه امکانات به آن کشور کمک کند. همچنین ترکیه و آذربایجان به‌طور مرتب رزمایش نظامی مشترک برگزار می‌کنند. در سال ۲۰۱۷ نیز سودان تحت ریاست عمرالبشیر با ترکیه قراردادهای دو جانبه‌ای را برای تقویت همکاری‌های نظامی و ایجاد تأسیسات اسکله برای کشتی‌های دریایی و غیرنظامی در بندر سوکین امضاء کردند. قراردادی که البته پس از برکناری عمرالبشیر از قدرت، هنوز سرنوشت آن مشخص نیست. همچنین در فوریه ۲۰۲۰، آلبانی و ترکیه طرح همکاری دفاعی را برای تقویت و تشدید تعاملات خود در زمینه‌های امنیتی و دفاعی امضا کردند (Özgen, 2020: p. 400).

۶-۴. هنجارسازی

ترکیه از زمان روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، دین و مسجد را به‌عنوان قدرت نرم، یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست خارجی خود انتخاب کرده و با فعال‌سازی سازمان‌های دینی و اسلامی متعدد خود در آمریکای لاتین، آفریقا و اروپا، مبالغه‌هنگفتی را به ساخت مساجد، آموزش‌های دینی و اقدامات فرهنگی اختصاص داده است. این امر، نقش غیرقابل انکاری در تقویت نقش و جایگاه ترکیه و پذیرش آن به‌عنوان رهبر جهان اسلام همانند دوره عثمانی داشته است. همچنین، ترکیه عنصر دین را در قالب روایت اخوان‌المسلمین جهت بسط حضور نرم خود در سرزمین‌های سابق امپراتوری عثمانی به‌خصوص در شمال آفریقا به‌کار گرفته است (نظری، ۱۴۰۰).

۷. نتیجه گیری

پژوهش حاضر با اذعان به اینکه ترکیه در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه، براساس سیاست نوعثمانی گری روابط با همسایگان را در اولویت قرار داده، تلاش نمود تا این مسئله را براساس ابزارهای به کار گرفته شده، یعنی استفاده همزمان از قدرت سخت و قدرت نرم که در مجموع قدرت هوشمند نامیده می شوند، کنکاش کند. بنابراین، سوال اصلی پژوهش این بود که قدرت هوشمند ترکیه چیست و وضعیت ترکیه از منظر قدرت هوشمند چگونه است؟ در پاسخ به چنین پرسشی، این نوشتار پس از تبیین قدرت هوشمند، به بررسی مؤلفه های قدرت سخت و قدرت نرم ترکیه در اجرای سیاست نوعثمانی گری پرداخته، و پس از آن، کارکردهای قدرت هوشمند این کشور براساس سیاست نوعثمانی گری در قالب دیپلماسی عمومی، دیپلماسی اقتصادی، دیپلماسی نظامی - دفاعی و نیز هنجارسازی، مورد بررسی قرار گرفت. ترکیه در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه، تلاش نموده تا با کنار گذاشتن سیاست پیشین، یعنی اولویت روابط با غرب، روابط با همسایگان را در اولویت قرار دهد. در این مسیر، ترکیه با تکیه همزمان بر قدرت نرم و قدرت سخت و ترکیب آن دو در قالب قدرت هوشمند، تلاش نموده تا کشورهایی که سابقاً در حوزه امپراتوری عثمانی قرار داشتند را با بهره گیری از ظرفیت بالای قدرت هوشمند به عنوان یکی از ابزارهای اجرای سیاست خارجی، به سوی خود جذب کند. اقتصاد روبه رشد، پایگاه های نظامی متعدد در سرزمین های سابق عثمانی و نیز توانایی بالای علمی و فناوری این کشور، تنها بخشی از قدرت سخت ترکیه در این مسیر است. در زمینه قدرت نرم نیز فرهنگ، اسلام میانه رو، سیاست خارجی صلح آمیز، رسانه ها و سازمان دینی این کشور، بخشی از قدرت نرم ترکیه را در بر می گیرند.

منابع

- احدی، محمد؛ کلانتری، فتح‌الله (۱۳۹۶). نوعثمانی‌گرایی در ترکیه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. *امنیت ملی*، (۲۴)۷: ص ۱۰۷-۱۳۲.
- رسولی ثانی‌آبادی، الهام؛ روستایی، مجتبی (۱۳۹۵). استراتژی قدرت هوشمند چین. *پژوهش‌های سیاسی*، (۲)۶، شماره ۲: ص ۳۴-۵۲.
- مطهرنیا، مهدی (۱۳۸۹). قدرت در پژواک انواع (سخت؛ نرم؛ هوشمند؛ قوی؛ هنرمندانه و هوشمندانه)، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۲۹: ص ۲۱-۴.
- نظری، عبداللطیف (۱۴۰۰/۰۳/۲۷). اهمیت قدرت نرم در سیاست خارجی ترکیه/ چرا انقاره از گفتمان اخوانی و سکولاریسم اسلامی حمایت می‌کند؟ قابل دسترس در: <https://B2n.ir/wk5070>
- نقدی‌نژاد، حسن (۱۳۸۸). *روابط ایران و ترکیه: حوزه‌های همکاری و رقابت*. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
- Akkoyunlu, K., Nicolaidis, K. & Öktem, K. (2013). *Turkey's Western Condition*. Oxford: European Studies Centre.
- Al Hakeem, M. (2008). GCC names Turkey first strategic partner outside the Gulf. *Gulf News*. Retrieved from <https://gulfnews.com>.
- Anadolu Agency. (2021, May 18). *Turkey's long involvement in NATO mission in Afghanistan*. URL= <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-s-long-involvement-in-nato-mission-in-afghanistan/2279062>.
- Aras, B. & Mohammed, Z. (2018). The Turkish government scholarship program as a soft power tool. *Turkish Studies*, 20(3): p. 421-441.
- Arin, K. (2019). The AKP's Foreign Policy: From Westernization to Islamization? *American Journal of Islamic Social Sciences*, 36(1): p. 23-45.
- Baldwin, D. (2003). *Power and International Relations*. In: W. Carlsnaes & et al. (eds.), *Handbook of International Relations*. London: Sage: p. 177-191.
- Barnet, M. & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization*, vol. 59: p. 39-75.
- Center for Applied Turkey Studies (CATS). (2020). *Excursus: Turkey's Military Engagement Abroad*. URL= <https://www.cats-network.eu/visualisations/visualising-turkeys-foreign-policy-activism/excursus-turkeys-military-engagement-abroad>.
- Ethnologue. (2018). *Languages of the world*. URL= <https://www.ethnologue.com/country/TR/languages>.
- Gallarotti, G.M. (2013). *Smart Power: What is it, why it's important, and the conditions for its effective use*. Division II, Faculty Publications, Wesleyan University. URL= <http://www.wescholar.weslyan.de/div2facpubs> (Accessed: 2016/10/27).

- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Kennedy, P. (1987). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. USA: Random House.
- Lowy Institute. (2017). *Global Diplomacy Index 2017*. Sydney.
URL= <https://www.lowyinstitute.org/publications/lowy-institute-global-diplomacy-index-2017>.
- Middle East Monitor. (2019, August 15). *Turkey to open new military base in Qatar*.
URL= <https://www.middleeastmonitor.com/20190815-turkey-to-open-new-military-base-in-qatar>.
- Nossel, S. (2004). Smart Power. *Foreign Affairs*, 83(2).
- Nye, J. (1991). *Bound to Lead: The Changing nature of American Power*. Basic Books.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Özgen, C. (2020). Türkiye'nin denizasiri askeri üs kurma girişimleri: Tespitler ve geleceğe yönelik öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2): p. 381-408.
- Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs. (2018). *Turkey's expanding diplomatic network*. Ankara: Ministry of Foreign Affairs.
URL= https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-diplomatic-missions.en.mfa.
- Reuters. (2024). *Turkey to provide maritime security support to Somalia - official*.
URL= <https://www.reuters.com/world/turkey-provide-maritime-security-support-somalia-official-2024-02-22/Reuters>.
- Sandrin, P. (2009). *Turkish foreign policy after the end of cold war from securitizing to de securitizing actor*. University of West Minster.
- Stein, A. (2021, March 30). Turkey's anti-PKK operation and development road in Iraq are two sides of the same coin. *The Washington Institute for Near East Policy*.
URL=<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkeys-anti-pkk-operation-and-development-road-iraq-are-two-sides-same-coin>.
- Technology Development Foundation of Turkey. (2020). *Research and Innovation Outlook of Turkey (RIOT) 2020*. Ankara: TTGV. URL= <https://ttgv.org.tr/media/2024/03/616d3c9738fea.pdf>.
- Thussu, D. (2013). *Communicating India's soft power: Buddha to Bollywood*. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan.
- Tol, G. & Baskan, B. (2018). *From "hard power" to "soft power" and back again: Turkish foreign policy in the Middle East*. Middle East Institute. URL= <https://www.mei.edu/publications/hard-power-soft-power-and-back-again-turkish-foreign-policy-middle-east>.
- TRT World. (2023, January 5). *Türkiye continues NATO mission amid tensions between Kosovo and Serbia*. URL= <https://www.trtworld.com/turkiye/turkiye-continues-nato-mission-amid-tensions-between-kosovo-serbia-16887883>.
- Tuyoglu, Y. (2021). *Turkish Development Assistance as a Foreign Policy Tool and Its Discordant Locations*. URL= <https://B2n.ir/zt9609>

Tüyoğlu, Y. (2021). *Turkish Development Assistance as a Foreign Policy Tool and Its Discordant Locations*. Center for Applied Turkey Studies.

UNESCO World Heritage Centre. (2018). *Göbekli Tepe*. URL= <https://whc.unesco.org/en/list/1572/>

World Bank. (2013). *Promoting excellence in Turkey's schools*.

URL= <http://documents.worldbank.org/curated/en>